

Boek van de maand:

nieuwe cd-roms van het Maerlant Centrum

Jos Martens

Humanisten en Gedeeld Verleden

Het Leuvense Maerlant Centrum was reeds eerder te gast in Kleio, in een artikel van Cees Bol (Kleio, jrg. 42, nr. 6, 2001, 22-25). Het Maerlant Centrum is een initiatief van de KU Leuven (Faculteit Letteren) en van de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, departement architectuur Sint-Lucas, Brussel/Gent. Het centrum wil een samenwerking tot stand brengen tussen wetenschappelijk onderzoek, cultuurcommunicatie en ICT. Het ontwikkelt ICT-producten, voornamelijk (maar niet uitsluitend) betreffende het culturele erfgoed van de Nederlanden, gesitueerd in een brede Europese context. Tot nu toe zijn twee soorten cd-roms gepubliceerd: rechtstreeks gericht op het onderwijs, uitgegeven in de reeks DigiHistoria door uitgeverij Pelckmans en een reeks, gericht op een ruim, geïnteresseerd publiek (maar evenzeer perfect bruikbaar in het onderwijs), uitgegeven door Universitaire Pers Leuven. Voor de realisatie gebruikt het Maerlant Centrum (tot nu toe) internet-technologie, omdat werken met een browser de eenvoudigste productie en bediening toelaat en zeer gebruiksvriendelijk is. In deze bijdrage willen we kort enkele nieuwe Maerlant-publicaties voorstellen.

Gerard Mercator (1512-1594). Ontdek een geleerde uit de 16de eeuw. DigiHistoria 4 (Maerlant Centrum/ Leuven, Pelckmans/ Kapellen, 2001), € 48,50.

Redactie: Mariet Vriens, Marc Swevers en G. Vanpaemel.

Systeemvereisten: geschikt voor Mac en PC. Internet Explorer 5.5.

Start automatisch op.

Nicolaes Cleynaerts (1493-1542). De merkwaardige reisavonturen van een 16de eeuwse humanist, arabist en islamdeskundige (The remarkable travel adventures of a 16th century humanist, Arabist and Islam-expert) Universitaire Pers & Maerlant Centrum, Leuven 2002, € 24,-.

Redactie: Joris Tulkens & Björn Callewaert.

Systeemvereisten: alleen voor PC; Internet Explorer 5.5; Macromedia Flash Player; Quicktime 5 (meegeleverd).

Een gedeeld verleden (ca. 1450-ca. 1650). Eenheid en scheiding van de Nederlanden. DigiHistoria 2 (Maerlant Centrum/Leuven, Fontys Hogeschool/Tilburg, Pelckmans/Kapellen, 2001) € 48,50.

Redactie: Ronnie Kaper & Cees Witteveen.

Systeemvereisten: geschikt voor Mac en PC. Internet Explorer 5.5. Start automatisch op.

Gerard Mercator (1512-1594).

Het eerste wat opvalt aan deze cd-rom is de eenvoudige bediening. Geen toeters en bellen, maar praktische bruikbaarheid. Een tweede punt: als je de hulpfunctie oproept, is die aangepast aan het probleem dat op dat ogenblik een oplossing vraagt.

Voor het aanleren van een zelfstandige, kritische beschouwing van bronnen, gebruikt de cd-rom het Maerlant-concept. Dit organiseert met behulp van de elektronische leeromgeving het bestuderen van de bronnen op drie niveaus:

1. Het structurerend-beschrijvende niveau - hierbij moet de lezer achterhalen welke informatie de bron concreet bevat en hoe die is gestructureerd. Dit is hier gestuurd door de meerkeuzevragen, waarvan de oplossing in het programma zelf kan gevonden worden.
2. Het contextueel-interpreterende niveau - voor juiste interpretatie van de bron is informatie over de historische context nodig. Deze laag wordt gevormd door de woordverklaringen, de achtergrondinformatie en het tijds kader.
3. Het verklarend-begrijpende niveau - ten slotte wordt gezocht naar de mogelijke diepere betekenis van de bron, naar de boodschap achter de tekst of het beeld.

De cd-rom is ingedeeld in drie grote modules: 'Leven en wandel', 'De kosmograaf' en 'De wiskundige'. De eerste twee modules zijn bedoeld voor de lessen geschiedenis. Als introductie fungeert de gedenkplaat met

het grafschrift van Mercator in Duisburg. Hier kun je klikken op de transcriptie en de Nederlandse vertaling.

Leven en wandel

Leidraad is de levensbeschrijving door Mercators vriend, de burgemeester van Duisburg, Walter Ghim (1530-1611). Die tekst kan in zeven fragmenten worden opgeroepen, als fotokopie van het origineel (in het Latijn), als transcriptie en in Nederlandse vertaling. De structuur wordt ondersteund door vast kleurgebruik in een schema, waarnaar steeds kan teruggekeerd worden: geel voor 'Tijd en ruimte'; blauw voor 'Politiek'; oranje voor 'Economie'; groen voor 'Cultureel'. Bij het oproepen van teksten uit de verschillende domeinen zijn onderdelen, gerelateerd aan de biografie van Mercator, steeds in lichtblauw aangegeven.

De leerlingeninteractie blijft niet beperkt tot louter klikken. Sommige onderdelen zijn uitgewerkt als een ontdekkingsreis. Eén voorbeeld: "Wat is humanisme? Ontdek het zelf" vertrekt van een uitstekend gekozen historische titelbladgravure, waarop de verschillende onderdelen aanklikbaar zijn en telkens een aspect van het humanisme behandelen.

Elk onderdeel bevat links naar woord- en begrippenverklaring, kaarten, tijds-kader, en zo nodig aanvullende bronnen.

De kosmograaf

Vertrekt van een brief van Mercator, waarin hij zijn opvattingen toelicht. Dit onderdeel is op dezelfde wijze opgebouwd als het vorige. Hier kan de gebruiker fragmenten van de wereldkaart uit 1569 in detail bekijken en toelichting oproepen.

Deze module behandelt eveneens aspecten als graveren en inkleuren van kaarten.

De wiskundige

Dit deelt start met de vraag: "Wat is wetenschap?" via vier portretten van geleerden, die exemplarisch zijn voor de wetenschapsbeoefening in Mercators tijd. Ook hier zijn er meerkeuze- en eindvragen. De module bestaat uit vier onderdelen: Geschiedenis en begin-selen van de cartografie; Kaartprojecties en vervormingen; De projectiemethoden en Toepassingen.

De lesstrategie

In het doosje met de cd-rom zit een boekje van 54 bladzijden met een uit-

voerige toelichting en gedetailleerde suggesties voor een lesstrategie, berekend op telkens twee lestijden voor elk van de drie onderdelen.

Uit ervaring weten we dat dit krap is, zelfs voor leerlingen die ICT-ervaring hebben.

Als je kunt samenwerken met je collega's Nederlands, aardrijkskunde en wiskunde kun je een beperkt vakoverschrijdend project opzetten rond het humanisme, iets waartoe de cd-rom zich perfect leent, en wat we in het verleden ook hebben uitgetest (uiteraard zonder dat we toen reeds over cd-rom konden beschikken). Bovendien zijn de Latijnse teksten erg geschikt voor afdelingen met Latijn.

Nicolaes Cleynaerts (1493-1542).

Deze cd-rom behoort tot de tweede categorie: bestemd voor een ruim geïnteresseerd publiek, maar goed bruikbaar in het onderwijs.

Cleynaerts

Cleynaerts (Clenardus) is een relatief onbekende humanist. Ten onrechte, want hij belichaamt -beter dan Erasmus!- de verdraagzame kant van deze beweging. Hij was een groot pedagoog: zijn handboeken Latijn en Grieks bleven meer dan tweehonderd jaar in gebruik! Van zijn Griekse spraak-

kunst werden, verspreid over heel Europa, meer dan 500.000 exemplaren gedrukt. Hij ontwikkelde een vooruitstrevende methode om Latijn aan te leren, gebaseerd op natuurlijke conversatie (in plaats van moeilijke grammatica). In 1530 - 1531 schreef hij twee handboeken om Grieks te leren via zelfstudie.

Cleynaerts studeerde aan de universiteit van Leuven, waar hij op 22 jarige leeftijd professor werd. Hij leerde Hebreeuws en (aanvankelijk op eigen houtje) Arabisch. Zijn hele verdere leven bleef hij gefascineerd door het Arabisch en de Arabische cultuur. In 1531 trad hij in Sevilla als bibliothecaris in dienst van Fernando Colón, zoon van Christoffel Columbus. Het jaar daarop was hij docent in Salamanca (Spanje), waar hij eindelijk zijn studie van het Arabisch kon voortzetten. Kort daarna werd hij door het Portugese hof gevraagd om leraar te worden van prins Henrique, broer van de koning. In Granada ging hij verder met het studeren van Arabisch. Hier rijpte zijn idee om de moslims te bekeren door een 'vreedzame kruistocht'.

In 1540-1541 verbleef Cleynaerts in Fez (Marokko). Hij werd goed ontvangen door de sultan (de islam had eerbied voor een geleerde, ook al was hij christen!). Uiteindelijk moest hij vluchten

door toedoen van de Portugese consul, die hem zowel bij de moslims als in Portugal door laster in een kwaad daglicht stelt.

Cleynaerts stierf in 1542 in het Alhambra te Granada, waarschijnlijk aan de gevolgen van een val van zijn paard tijdens zijn vlucht uit Marokko. Over zijn leven zijn wij vrij behoorlijk ingelicht, niet alleen door de getuigenissen van tijdgenoten, maar ook omdat hij een fervent briefschrijver was. Veel van zijn correspondentie is bewaard gebleven en werd in 1940/1941 uitgegeven. Zijn Latijnse brieven zijn voor de kennis van het Spaans-Portugese en Marokkaanse milieu van de zestiende eeuw van onschatbare waarde.

Inhoud van de cd-rom

Na de taalkeuze (Engels of Nederlands) start de cd-rom met een digitale film over Cleynaerts' leven (circa 18 minuten). Deze film kun je overslaan, maar dit zou ik in geen enkel geval aanraden: het is een ideale en aangename introductie op de persoon en zijn tijd. De filmtekst en zijn trefwoorden laten toe de hele cd-rom te exploreren. Je kunt ook werken volgens vier nader uitgewerkte topics, elk met een hele reeks onderverdelingen en een massa links: Het Leuvense Drietalencollege, Cleynaerts capaciteiten als leraar, Cleynaerts als wereldreiziger en De vreedzame dialoog met de moslims. Verder bevat de cd-rom Interessante uittreksels uit Cleynaerts brieven (in het Latijn en met een Nederlandse vertaling) en een selectieve bibliografie.

Buiten de film bevat de cd-rom in hoofdzaak tekstmateriaal met relatief weinig illustraties.

Didactische verwerking

De cd-rom zou begeleid worden door een didactische brochure, maar die is nog niet beschikbaar. Ze zal ook worden opgevolgd door een website, van waar lespakketten in verband met Cleynaerts' leven en werken kunnen worden gedownload. De film over zijn leven – digitaal beschikbaar op de cd-rom – is ook als gewone video verkrijgbaar.

De cd-rom lijkt door het overvloedig aanwenden van historisch beeldmateriaal zeer geschikt voor gebruik in de les, zeker als het begeleidend didactisch materiaal voor leerlingen beschikbaar komt. Wanneer het zover is, brengen we u zeker op de hoogte.

Voor leraren Latijn, die op zoek zijn naar goede teksten in humanistenlatijn, is deze cd eveneens een aanrader: in zijn brieven toont Cleynaerts zich een aangenaam verteller en een geestig waarnemer met een groot gevoel voor zelfrelativering. Daarbij is hij een intrigerende persoonlijkheid in een intrigerende tijd. Tijdens zijn leven werd zijn vreedzame boodschap overstemd door wapengekletter, vandaag blijken zijn inzichten over opvoeding, vrede en verdraagzaamheid actueler dan ooit. Indien je een uitvoerige leereenheid over de tijd van Cleynaerts zou willen opzetten, kun je onderdelen van de cd-rom linken aan de Joos de Rijcke-site, die elders in dit nummer wordt voorgesteld.

Een gedeeld verleden (ca. 1450-ca. 1650).

Op de valreep kregen wij ook nog deze cd-rom toegestuurd. Dit betekent dat hij door tijdgebrek niet volledig is geëxploreerd, noch uitgetest met leerlingen.

Methode en structuur

Uitgangspunt en rode draad voor deze cd-rom rond de thematiek 'Eenheid en scheiding van de Nederlanden', vormt een cartografische bron: de Leo Belgicus.

Ook hier is de bediening zeer eenvoudig en overzichtelijk. Boven aan het scherm blijven de volgende hulpmiddelen zichtbaar (en ter beschikking): een tijdbalk, een begrippenlijst, links naar websites en een eindtoets (die pas kan worden gemaakt nadat de leerling alle aspecten van de behandelde problematiek heeft bestudeerd). Via de knop 'begin' kan telkens worden teruggekeerd naar het openingsscherm; via 'formulier' krijgt de leerling een overzicht van alle onderdelen van de cd. Ook de klassieke helpfunctie 'uitleg' is voorzien.

De cd is opgebouwd in lagen, volgens het nu al bekende Maerlantconcept. De cd-rom werkt met een linker- en rechterframe, waardoor de afbeeldingen bij aanklikken soms nogal klein uitvallen. Wij hebben daarom overvloedig gebruik gemaakt van de mogelijkheid een document of afbeelding te openen in een nieuw scherm, waardoor ze telkens de hele oppervlakte van het scherm gaan vullen.

Inhoud

De knoppen onder aan het scherm helpen de leerlingen bij de inhoudelijke verkenning van het dossier. De startknop brengt hen bij de kaart met de Leo Belgicus. Hierin zitten dertig links verborgen. De bedoeling van de bijbehorende opdrachten is het opzoeken van de links (waaronder zeventien Nederlandse wapenschilden en dertien andere items met betrekking tot de kaartversieringen), het lezen van de bij de links horende toelichtingen en het beantwoorden van acht kijkvragen om na te gaan of alle links gevonden zijn en/of de toelichting begrepen is. De meerkeuzevragen zijn telkens voorzien van een oplossing. Bij antwoord wordt telkens opgegeven waarom het fout of correct is.

Na afhandeling van dit onderdeel kunnen de leerlingen overstappen naar de

thema's: politiek, cartografie of symboliek, die respectievelijk staan voor het politieke, socio-economische en het socio-culturele domein. Elk thema vormt een afzonderlijk onderzoek dat wordt ontwikkeld met behulp van een aantal (geschreven of iconografische) historische bronnen, informatiestukjes en leesvragen.

Bij het thema politiek is het uitgangspunt een onderzoek naar de vraag of Nederland en België in de zestiende en zeventiende eeuw een politieke eenheid vormden. Ook hier zijn er meerkeuzevragen met telkens een verantwoording van een fout of correct antwoord. Bij het thema cartografie krijg je een onderzoek naar kaarten en kaartenmakers uit de zestiende en zeventiende eeuw, met behulp van enkele historische kaarten en drie toelichtingen. Het thema symboliek behandelt met behulp van een aantal cartografische bronnen en informatiestukjes de betekenis van symboliek in het algemeen, de symboliek op kaarten, de Nederlandse Leeuw en het eenheidsbesef in de Nederlanden.

Binnen elk van de bronnen en informatieve rubrieken zitten tal van links ter verduidelijking of ter aanvulling. Zo is bijvoorbeeld in het document van de Pragmatieke Sanctie van 1549 een hyperlink opgenomen naar Karel V en binnen de uitvoerige toelichting vindt de lezer nog verdere links, zoals een cartografische voorstelling van de Nederlandse, Europese en overzeese bezittingen van de keizer.

Naast die rijke en gevarieerde politieke, economische, sociale en culturele achtergrondinformatie, biedt de cd-rom nog een tijdlijn (1350-1750) met gegevens over politieke, religieuze en wetenschappelijk figuren die een rol hebben gespeeld in de scheiding tussen Noord en Zuid, samen met een overzicht van de voornaamste gebeurtenissen uit de zestiende en zeventiende eeuw. Ten slotte is er een begrip- en lijst, voorzien van kruisreferenties en, waar nodig en nuttig, ook visuele en documentaire illustraties. Deze lijst bevat zowel algemeen taalkundige als historische begrippen. Het geheel wordt afgesloten met een eindtoets. Die is opgesplitst in een algemene vraag en een aantal vragen per thema.

Didactische mogelijkheden

Gedeeld Verleden is geschikt voor zelf-

Leo Belgicus – Leeuwenkaart

standig werken. De cd-rom stelt de leerling in staat zelf het aangereikte materiaal te verkennen, de opdrachten uit te voeren en de antwoorden te controleren. Een belangrijke hulp is het overzichtsformulier met opgave van alle onderdelen van de cd-rom. Dit is opgevat als een werkblad en kan worden afgedrukt.

Bij de cd-rom wordt een boekje geleverd met uitvoerige informatie voor het gebruik. De aangewende terminologie is helaas uitsluitend afgestemd op de Vlaamse situatie.

De cd-roms van het Maerlant Centrum gaan uit van de premisse dat elk jaar enkele lestijden aan werken met ICT en dus met de cd-roms in kwestie besteed worden. In dit geval veronderstelt men dat de leraar een keuze maakt uit het materiaal aanbod en twee lessen uit het schoolboek vervangt door klassikaal werken met de cd en daarna eventueel bepaalde onderdelen als zelfstandige opdracht aan de leerlingen meegeeft.

Naar mijn gevoel biedt de cd veel ruimere toepassingsmogelijkheden. Je hebt hier te maken met een digitaal boek. Op het schijfje zitten ongeveer zevenhonderd afbeeldingen! Daaronder een reeks prenten van Frans Hogenberg die als het ware een chronologische strip van de opstand vormen van 1555 tot 1619 (bereidwillig ter beschik-

king gesteld door de KU Leuven uit een digitale reproductie van Hogenbergs *Platenatlas*). Je kunt die - en alle andere teksten, grafieken en kaarten - zelfs afdrukken (hoewel de kwaliteit dan niet zoenderend is).

Dit betekent anderzijds ook dat de leerling zijn eigen, niet-lineaire parcours kan volgen. Als begeleider moet je er dan wel voor zorgen dat dit traject een logisch geheel vormt, anders bereik je verbrokkeling in plaats van synthese.

Ik zou de leerlingen in complementaire werkgroepen niet alleen de cd laten gebruiken, maar - zo mogelijk in samenwerking met de collega Nederlands - de externe website-links laten benutten om minstens enkele lessen extra te besteden aan de Tachtigjarige Oorlog, bijvoorbeeld via de link naar de betreffende site van de universiteit van Leiden. In 1983 en 1984 hebben wij iets dergelijks met veel succes opgezet ter gelegenheid van het Willem van Oranje-jaar. Toen werden simultaan in de les Nederlands een aantal historische romans gelezen en de geuzenliederen bestudeerd in de lessen muzikale opvoeding. Helaas beschikten wij indertijd niet over de schier onbegrensde digitale mogelijkheden van deze cd-rom.